

**JINOYAT PROTSESSIDA AYBSIZLIK PREZUMPSIYASI
VA UNING AMALIY QO‘LLANILISHI**
PRESUMPTION OF INNOCENCE IN CRIMINAL
PROCEDURE AND ITS PRACTICAL APPLICATION

Jalilova Sabrina Hamza qizi

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti I bosqich talabasi (bakalavr)

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat protsessida aybsizlik prezumpsiyasi institutining huquqiy tabiati, uning konstitutsiyaviy asoslari hamda amaliyotda qo‘llanilish xususiyatlari tahlil etiladi. Aybsizlik prezumpsiyasi shaxsni jinoyat sodir etganligi sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi bilan isbotlanmaguncha uni aybsiz deb hisoblashni nazarda tutuvchi asosiy huquqiy kafolatlardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida ushbu prinsipning jinoyat protsessining turli bosqichlarida, xususan, tergov va sud jarayonlarida ta‘minlanish darajasi hamda amaliyotda uchraydigan ayrim muammolar yoritiladi. Shuningdek, shaxs huquqlarini himoya qilishda mazkur prinsipning ahamiyati va uni yanada samarali qo‘llash bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: aybsizlik prezumpsiyasi, jinoyat protsessi, sud himoyasi, ayblanuvchi huquqlari, isbotlash majburiyati, tergov jarayoni, konstitutsiyaviy kafolat, inson huquqlari, adolat prinsipi, sud qarori.

Abstract. This article analyzes the legal nature of the presumption of innocence in criminal proceedings, its constitutional foundations, and its practical application. The presumption of innocence is considered one of the fundamental legal guarantees, which provides that a person is regarded as innocent until their guilt is proven by a court judgment that has entered into legal force. The study examines the implementation of this principle at different stages of criminal proceedings, particularly during the investigation and trial stages, as well as certain practical challenges encountered in its application. Furthermore, the article highlights the importance of this principle in protecting individual rights and offers proposals for improving its more effective implementation in practice.

Keywords: presumption of innocence, criminal procedure, judicial protection, defendant rights, burden of proof, investigation process, constitutional guarantee, human rights, principle of justice, court decision.

Kirish. Jinoyat protsessida shaxs huquq va erkinliklarini ta‘minlash muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu tizimda aybsizlik prezumpsiyasi prinsipi asosiy o‘rinlardan birini egallaydi. Ushbu prinsipga ko‘ra, har qanday shaxsning aybi sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi bilan isbotlanmaguncha u aybsiz deb hisoblanadi.

Aybsizlik prezumpsiyasi adolatli sudlovning muhim kafolati bo'lib, u inson huquqlarini himoya qilish va asossiz ayblovlarning oldini olishga xizmat qiladi. Shu sababli bu prinsip nafaqat milliy qonunchilikda, balki xalqaro huquq normalarida ham mustahkam belgilangan.

Amaliyotda esa ayrim holatlarda ushbu prinsipning to'liq ta'minlanmasligi, xususan, tergov jarayoni yoki jamoatchilik fikrida oldindan ayblash holatlari uchrab turadi. Shu bois mazkur maqolada aybsizlik prezumpsiyasining huquqiy mohiyati va uning amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Aybsizlik prezumpsiyasi jinoyat protsessining eng muhim va asosiy prinsiplardan biri bo'lib, u shaxsning huquqiy maqomini belgilashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu prinsipga ko'ra, har qanday shaxs jinoyat sodir etishda aybdor deb topilishi faqat sud tomonidan chiqarilgan va qonuniy kuchga kirgan hukm asosida amalga oshiriladi. Bu qoida shuni anglatadiki, shaxsga nisbatan gumon yoki ayblov mavjud bo'lsa ham, u sud qarorisiz aybdor hisoblanishi mumkin emas.

Aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat jinoyat protsessual huquqning asosiy tamoyili, balki inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan muhim konstitutsiyaviy kafolat hamdir. Uning huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda Jinoyat-protsessual kodeksida mustahkam belgilangan. Bundan tashqari, ushbu prinsip xalqaro huquq normalari bilan ham to'liq uyg'unlashgan bo'lib, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Fuqarolik hamda siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt kabi hujjatlarda ham o'z ifodasini topgan.

Jinoyat protsessining bosqichlarida aybsizlik prezumpsiyasining amaliy qo'llanilishi alohida ahamiyatga ega. Tergov bosqichida shaxs gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi sifatida ishtirok etadi, biroq bu holat uning aybi isbotlanganligini anglatmaydi. Tergov organlarining asosiy vazifasi dalillarni to'plash, ularni tahlil qilish va holatni har tomonlama o'rganishdan iborat bo'lib, ular yakuniy hukm chiqarish vakolatiga ega emas. Shu sababli ushbu bosqichda shaxsga nisbatan ehtiyotkorlik bilan yondashish va uning huquqlarini to'liq ta'minlash muhim hisoblanadi.

Sud bosqichida esa aybsizlik prezumpsiyasi yanada aniq va qat'iy tarzda namoyon bo'ladi. Sud jarayonida barcha dalillar teng asosda ko'rib chiqiladi, taraflarning huquqlari teng ta'minlanadi va qaror faqat ishonchli, yetarli hamda shubhasiz dalillar asosida qabul qilinadi. Agar ish bo'yicha biror shubha saqlanib qolsa, u ayblanuvchi foydasiga hal etilishi lozim bo'ladi. Bu esa "shubha ayblanuvchi foydasiga talqin qilinadi" degan fundamental huquqiy qoida bilan bevosita bog'liqdir.

Amaliyotda esa aybsizlik prezumpsiyasining to'liq ta'minlanmasligiga olib keluvchi ayrim muammolar ham uchrab turadi. Xususan, tergov jarayonida shaxsga nisbatan oldindan ayblov munosabati shakllanishi, ommaviy axborot vositalarida sud qarorisiz uni jinoyatchi sifatida ko'rsatish holatlari, shuningdek, jamoatchilik bosimi

ta'sirida adolatli va xolis qaror qabul qilish jarayonining murakkablashuvi shular jumlasidandir. Bunday holatlar nafaqat shaxsning sha'ni va qadr-qimmatiga zarar yetkazadi, balki sud tizimiga bo'lgan ishonchga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, isbotlash majburiyatining to'g'ri taqsimlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Jinoyat huquqida isbotlash yuklamasi to'liq ayblov organlari zimmasida bo'lishi kerak, ya'ni shaxs o'zining aybsizligini isbotlashga majbur emas. Biroq amaliyotda ba'zi holatlarda ushbu tamoyilning buzilishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi kuzatilishi mumkin.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda mamlakatimizda sud-huquq tizimini isloh qilish, sudlarning mustaqilligini kuchaytirish, inson huquqlarini himoya qilish kafolatlarini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar aybsizlik prezumpsiyasining amalda yanada samarali ishlashiga xizmat qilmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari, ochiq sud muhokamalari va huquqiy nazorat mexanizmlarining takomillashuvi ham ushbu prinsipning real hayotda mustahkamlanishiga yordam bermoqda.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, aybsizlik prezumpsiyasi jinoyat protsessining eng asosiy va muhim prinsiplaridan biri bo'lib, u inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning mustahkam kafolati hisoblanadi. Ushbu prinsipning mohiyati shundan iboratki, har qanday shaxs uning aybi sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi bilan isbotlanmaguncha aybsiz deb hisoblanadi. Bu qoida adolatli sudlov tizimining poydevorini tashkil etadi va shaxsni asossiz ayblovlardan himoya qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aybsizlik prezumpsiyasi jinoyat protsessining barcha bosqichlarida, ya'ni tergovdan tortib sud qarori chiqarilgunga qadar bo'lgan jarayonlarda to'liq amal qilishi lozim. Biroq amaliyotda ayrim holatlarda ushbu prinsipning buzilishi yoki yetarli darajada ta'minlanmasligi kabi muammolar uchrab turadi. Bu esa shaxs huquqlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va adolat tamoyiliga putur yetkazishi mumkin.

Shu bois aybsizlik prezumpsiyasining amalda to'liq ta'minlanishi uchun huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini yanada takomillashtirish, sudlarning mustaqilligini mustahkamlash, isbotlash jarayonida xolislikni ta'minlash hamda ommaviy axborot vositalarida huquqiy madaniyatni oshirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat huquqiy norma, balki jamiyatda adolat, qonun ustuvorligi va inson qadr-qimmatini ta'minlovchi asosiy qadriyatdir. Uning to'g'ri va samarali qo'llanilishi huquqiy davlat barpo etish yo'lida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir), 2023-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.

4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1948-yil.
5. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.
6. BMTning “Inson huquqlari qo‘mitasi” rasmiy hujjatlari.
7. Yevropa inson huquqlari konvensiyasi (ECHR), 1950-yil.
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum qarorlari (jinoyat ishlari bo‘yicha).
9. O‘zbekiston Respublikasi “Sudlar to‘g‘risida”gi Qonuni.
10. O‘zbekiston Respublikasi “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonuni.
11. O‘zbekiston Respublikasi “Advokatura to‘g‘risida”gi Qonuni.
12. BMTning “Sud hokimiyati mustaqilligi asosiy prinsiplari”, 1985-yil.